

Kad se gleda sve to, počev od njegovih radova pre rata, pa u ratu i revoluciji i posle rata, vidi se kako je Kardelj imao veoma jasan koncept i jasne poglede na razvoj opštenarodne odbrane i društvene samozaštite kao društvenih funkcija, kako je išao za tim da se te dve funkcije sve više objedinjuju u smislu stvaranja jedinstvenog zaštitno-odbrambenog mehanizma društva, koji bi funkcionisao u svim uslovima u miru i u eventualnom ratu.

Imajući sve to u vidu može se zaključiti da je doprinos Edvarda Kardelja ne samo teoriji već i praksi opštenarodne odbrane i društvene samozaštite bio ogroman.

FABIJAN TRGO

Stvaralaštvo Edvarda Kardelja u koncipiranju strategije NOR-a

Stvaralaštvo Edvarda Kardelja u koncipiranju strategije narodnooslobodilačkog rata predstavlja kreaciju marksističkog teoretičara i revolucionara koji je znao da respektira sve konkretne okolnosti i za koga je revolucija bila »suštinski momenat marksizma« (Đ. Lukač). Kad govorimo o njegovom djelu u oblasti strategije NOR-a, prije svega treba imati na umu da je riječ o stvaralaštvu prvog suradnika vođe ustanka i revolucije druga Tita, koji je sa velikim uvažavanjem primao Kardeljeve analize, razmatranja, prijedloge, stavove i ocjene kojima je Kardelj ogromno doprinio utvrđivanju generalne linije Komunističke partije Jugoslavije.

Da bi se razumjelo stvaralaštvo Edvarda Kardelja u cjelini, posebno njegov doprinos u koncipiranju strategije narodnooslobodilačkog rata, treba se podsjetiti na njegovo revolucionarno djelovanje izraženo u neumornom partijskom radu u godinama uoči i na početku drugog svjetskog rata. Riječ je, naime, o periodu koji predstavlja početak historijske prekretnice u kojoj je KPJ izrazila i u praksi dosljedno sprovodila antifašističku orijentaciju, smatrajući borbu protiv fašizma historijskom nužnošću. Tu tezu E. Kardelj je iznio u nizu svojih pisanih radova, između ostalog i u djelu »Razvoj slovenačkog nacionalnog pitanja«. U odeljku »Pod pritiskom fašističke ekspanzije« Kardelj pledira za obranu zemlje od nastupajuće

fašističke agresije, jer »danas Jugoslavija, braneći svoju nezavisnost, istovremeno brani mir i na taj način predstavlja važnu prepreku prodiranju političkog uticaja centra reakcije (fašizma — prim. F. T.) i realizovanja njegovih imperijalističkih planova«. Neophodan preduvjet za obranu zemlje, prema Kardeljevom shvatanju, bio je njezin demokratski preobražaj, jer »Jugoslavija mora biti takva da bi se njome narodi Jugoslavije mogli braniti od spoljne agresije i da bi u njoj imali šta da brane«.

Svoje poglede o fašizmu i ugroženosti malih naroda i malih zemalja Kardelj je izložio u partijskom glasilu »Proleter« (maj-1939) u članku »Nezavisnost Jugoslavije u opasnosti«. Kardelj je tada iznio suštinsku tezu, koja se, po našem shvatanju, sadrži u slijedećem: »Osnovno pitanje naše unutrašnje politike danas jeste pitanje odbrane nezavisnosti države«. Kardelj ističe neophodnost »da se stvori nesalomljiv odbrambeni front sviju naroda Jugoslavije i sviju onih, koji vole svoj narod i svoju zemlju, koji vole slobodu i koji ne daju njemačko-italijanskom imperijalizmu da prestupi granice države«. Razumljivo, Kardelj je i u ovom članku pitanje odbrane posmatrao kao komponentu jugoslovenske revolucije. Naime, on je cijenio da je obrana zemlje moguća samo u uvjetima korijenitog društvenog preobražaja, odnosno rješavanja nacionalnih i socijalnih protivrječnosti koje su razdirale Kraljevinu Jugoslaviju. A to je, ujedno, značilo ukazati na perspektivu preobražaja Jugoslavije.

Dosljednu antifašističku orijentaciju KPJ, čemu je veoma mnogo doprinio E. Kardelj, nije poremetio ni takav čin kao što je bio pakt o nenapadanju sklopljen augusta 1939. godine između Njemačke i SSSR-a, koji je dezorijentirao mnoge komunističke partije i doveo ih do apsurdnih stavova prema obrani svojih zemalja i fašističkoj okupaciji. U vezi sa ovim pitanjem morali bismo se podsjetiti na realistična tumačenja Edvarda Kardelja izložena na Petoj zemaljskoj konferenciji, njegovo ukazivanje na privremenost pakta koji predstavlja samo odgađanje inače neminovnog sukoba Njemačke i SSSR-a. Edvard Kardelj je kasnije, obrazlažući stavove KPJ u vezi sa spomenutim paktom, rekao da pakt nismo shvatili kao direktivu za odustajanje od antifašističke borbe, jer »fašizam nije prestao da bude glavna opasnost za narode Jugoslavije«. Dakle, to je bio izvorni antidogmatski stav KPJ, kao izraz čvrste povezanosti radničke klase i njezine avangarde sa životnim interesima svih naroda i narodnosti Jugoslavije. Na sve ovo smo ukazali da bismo mogli razumjeti ulogu Edvarda Kardelja u koncipiranju vojne strategije, koja je proizašla iz političke strategije KPJ. Upravo ovi stavovi i ocjene na koje smo ukazali govore o Kardeljevom shvatanju dugoročnih ciljeva KPJ

kako u pogledu obrane nezavisnosti malih naroda ugroženih od fašizma, tako i u pogledu revolucionarnog preobražaja, što je sve postalo jedinstven proces u narodnooslobodilačkoj borbi.

Stvaralački doprinos E. Kardelja koncipiranju strategije NOR-a izražen je, prije svega, u donošenju odluka koje su bitno opredijelile KPJ za nastavak borbe protiv fašizma još u toku aprilskog rata, i to 10. aprila na sjednici CK KPJ u Zagrebu 1941. i u njegovom učešću u sastavljanju proglašenja KPJ od 15. aprila 1941. godine kojim je Partija izrazila programske ciljeve u uvjetima agresije, okupacije i komadanja zemlje, što je predstavljalo logičan kontinuitet njezine dotadašnje politike, ali je ujedno sadržavao i jedan sasvim novi kvalitet. Naime, bilo je to autentično projiciranje jugoslavenske revolucije u uvjetima kad su se — stjecajem niza okolnosti, širenjem drugog svjetskog rata — narodi i narodnosti Jugoslavije našli u najtežem položaju u svojoj historiji.

Već prvih dana okupacije, aprila 1941. godine, E. Kardelj je svojom presudnom ulogom u stvaranju Osvobodilne fronte, kao osnovnog oblika mobilizacije narodnih masa i njihovog jedinstva u predstojećoj narodnooslobodilačkoj borbi, ogromno doprinio realizaciji politike Partije u novim uvjetima na tlu Slovenije.

Edvard Kardelj je dao svoj veoma značajan prilog u koncipiranju strategije NOR-a na historijskom Majskom savjetovanju, na kojem je, nakon sagledavanja bitnih historijskih uvjeta i mogućnosti, utvrđena platforma predstojećeg narodnooslobodilačkog rata formulirana u programskim ciljevima »nacionalno i socijalno oslobođenje«, sa isticanjem naznake da borba protiv okupatora mora biti stvar svih naroda i narodnosti i najširih slojeva društva. Upravo u tome je izražena društveno-politička sadržina narodnooslobodilačke borbe. U stvari, utvrđena platforma NOB-a bila je produžetak politike Partije drugim sredstvima. Na tim osnovama uslijedile su neposredne organizacione pripreme za ustanak.

Mislim da je bitno istaći u povodu opredjeljenja KPJ na Majskom savjetovanju 1941. godine, na kome je koncipirana strategija oslobodilačke borbe, da je vladala podudarnost u gledištima rukovodećih ljudi Partije, posebno Tita i Kardelja. To je i došlo do izražaja u vrijeme napada Njemačke na Sovjetski Savez, kada su se stekli i međunarodni uvjeti za vođenje oslobodilačke borbe.

Naime, podsjetimo se samo činjenice da se Kardelj u momentu napada Njemačke na SSSR zatekao u Ljubljani i tim povodom odmah, tj. 22. juna, napisao proglas CK KP Slovenije u kome je izložen »gotovo identičan stav koji je zauzeo Politbiro u Beogradu«. Istog dana na sjednici CK KPS, na kojoj je učestvovao E. Kardelj,

formiran je Glavni štab za Sloveniju, donijeta je odluka da borci moraju imati partizanske ambleme itd. To je bio rezultat činjenice što je, prema Kardeljevim riječima, »prethodno zauzet kurs CK KPJ na oružanu borbu«. Drugim riječima, to je bilo moguće upravo zato što je već do tada bila utvrđena jedinstvena strategija narodnooslobodilačke borbe na osnovi koje je Partija izvršila neposredne pripreme za oružanu borbu. To znači da je napad Njemačke na Sovjetski Savez predstavljao stjecanje i međunarodnih okolnosti za pokretanje već pripremanog oslobodilačkog rata.

Za temu koju razmatramo smatramo da je od izuzetnog značaja iznijeti Kardeljeva shvatanja jedinstva narodnooslobodilačkog pokreta i njegove oružane sile, s jedne strane, i neophodnost razumijevanja i uvažavanje nacionalnih osobenosti svakog naroda i narodnosti, s druge strane, što predstavlja bitan činilac strategije narodnooslobodilačkog rata. Edvard Kardelj je isticao »da slovenački narod odlučno stoji za zajednički život sa ostalim narodima Jugoslavije u novoj Jugoslaviji građenoj na bazi samoodređenja svakog naroda i istinske narodne demokratije«. Reagirajući na neshvatanje A. Jovanovića političke linije KP Slovenije u vezi sa stvaranjem širokog fronta naprednih i rodoljubivih snaga i reagirajući na neke njegove postupke za vrijeme boravka u Sloveniji 1943. godine, koje je ocijenio kao povredu nacionalnih prava, Kardelj je pisao: »Naša borba u tolikoj meri nosi nacionalno oslobodilački pečat da bi diranje u formalnu stranu te tekovine imalo vrlo štetne posledice«.

Edvard Kardelj se odlučno suprotstavio prijedlozima. A. Jovanovića o koncentraciji glavnine jedinica i njenom napuštanju Slovenije, o šematiziranoj primjeni iskustava iz drugih krajeva, smatrajući ih neprihvatljivim za uspješno vođenje oslobodilačkog rata. »Stvaranje oslobođene teritorijalne baze« — pisao je Kardelj — »kod sadašnjeg odnosa snaga to ne može da bude naš glavni cilj, time bi se sami strpali u jedan džep u kome bi nas okupator mogao da razbije«.

Edvard Kardelj je isticao da je potrebno »držati se na slovenskom terenu, a ne veštački forsirati preranu koncentraciju sviju naših snaga iz Sloveije čime bi bili potisnuti iz Slovenije«.

U vezi sa jedinstvom oslobodilačkih snaga i jedinstvenim ratištem, Kardelj je ukazivao: »Treba naše snage posmatrati kao sastavni deo opšte naše NOVJ, a ne kao posebnu jedinicu, pa će se videti da su zadaće naše slovenačke vojske posebne«. I dalje: »Naše je centralno oslobođeno područje u Bosni istovremeno rezultat partizanske akcije po ostalim zemljama Jugoslavije. Bez te akcije ne može se zamisliti oslobođeno područje u Bosni«.

Bitan elemenat strategije NOR-a, presudan mobilizatorski činilac u njemu, po Kardelju, bilo je »otvaranje jasne perspektive u pogledu konačnog ishoda narodnooslobodilačke borbe. Naime, ustaničkim masama, pripadnicima NOP-a moralo je biti jasno da nema povratka na staro društveno uređenje i da će nova Jugoslavija biti država slobodnih i ravnopravnih naroda«. To je, u stvari, bio naj snažniji izraz jedinstva vojne i političke strategije na osnovi koje je KPJ pridobijala saveznike u NOP i na kojoj je vršena diferencijacija masa, odnosno izoliranje vođa bivših građanskih stranaka.

Veoma značajna oblast djelovanja E. Kardelja ogleda se u njegovom utjecaju na karakter, stvaranje i razvoj oružane sile NOP-a, kao narodne revolucionarne armije koja će biti sposobna da oslobodi svoju zemlju i da na taj način bude bitan činilac »u donošenju konačnih odluka drugog svjetskog rata uopšte i posebno u pogledu budućnosti Jugoslavije«.

O karakteru oslobodilačke armije Kardelj je pisao: »Oružani narod — to je bio prvi nosilac naše oružane borbe protiv okupatora posle aprilskog sloma... Naša nova regularna narodna vojska proizašla je iz mnogobrojnih odreda naoružanog naroda... U njoj se, u potpunosti, slivaju interes nacionalne nezavisnosti i interes demokratskih prava osnovnih narodnih masa«.

Edvard Kardelj je od prvih dana oružane borbe neposredno utjecao na stvaranje i jačanje partizanskih odreda i jedinica Narodnooslobodilačke vojske. On je isticao da NOP može »održati na visini ... samo svesna i organizovana revolucionarna snaga koja neprestano, iz dana u dan, teži da politički i moralno učvrsti svaku partizansku četu i svakog pojedinog partizana, da im iz dana u dan ukazuje na perspektive njihove borbe, ciljeve i borbene puteve ovog veličanstvenog opštenarodnog nastojanja«.

U članku »U partizane«, objavljenom septembra 1941. godine, Kardelj piše: »Svestrano razvijanje partizanskog pokreta u Sloveniji, njegovo razvijanje u svenarodni rat okupatoru — to je danas glavni zadatak... Mobilisanje hiljada partizanskih boraca odmah i bez odlaganja — to je danas glavni zadatak aktivista Osvobodilne fronte, a u prvom redu zadatak svakog komunista«. U ovim Kardeljevim riječima, pisanim 1941. godine, uočavamo njegovu viziju razvijanja »partizanskog pokreta« u »svenarodni otpor«. Iz toga je logično proizlazilo i njegovo gledanje na razvoj oružane sile koja će biti glavna poluga tog svenarodnog otpora. On je, razrađujući i primjenjujući Titovu koncepciju NOR-a u Sloveniji 1941. godine, i

kasnije i ne samo u Sloveniji, sagledavao da se »ustanak nije mogao zadržati samo na elementarnim oblicima partizanskog rata i partizanske armije«. Trebalo je stvoriti, ističe Kardelj, »takvu udarnu snagu koja će biti u stanju da zadaje sve teže i teže udarce neprijatelju i da, najzad, postane sposobna i za razbijanje koncentrisane vojne sile i konačno da istera neprijatelja iz zemlje«.

Edvard Kardelj je intenzivno djelovao i neposrednim praktičnim uputstvima u direktivama usmjerenim na jačanje oružane sile NOP-a. On piše Glavnom štabu Slovenije da je potrebno jačati autoritet komandanta i komesara, »koji su s puškom u ruci pokazali da su dostojni toga imena«. I dalje: »Vojnostručni odgoj kadrova zadatak je i političkih komesara a ne samo komandanata. U vojsci treba povesti kampanju za učenjem i sticanjem znanja kako vojnog tako i političkog. U toku rada treba naročito posvetiti pažnju uzdizanju i stvaranju novih kadrova«.

Značajno je da se u ovoj raspravi podsjetimo na neposredan doprinos Edvarda Kardelja i u području ratne vještine, na njegovo shvatanje početnog oblika partizanskog rata i djelovanja na realizaciju te koncepcije, posebno na odnos prema slobodnoj teritoriji na koju je gledao fleksibilno, smatrajući ofenzivnost i manevar bitnim karakteristikama našeg načina ratovanja.

Imajući u vidu slovenačke specifičnosti, ne prihvatajući bukvatnu primjenu iskustava iz NOR-a iz drugih krajeva, E. Kardelj, jula 1942. godine, u pismu I. L. Ribaru iznosi svoje poglede na slobodnu teritoriju: »ne mislimo stvarati takve oslobođene teritorije kao u Srbiji i Bosni, nego se orijentišemo na to da po čitavoj Sloveniji raspodelimo svoje snage i tako stvorimo našu slobodnu teritoriju od čitavog niza malih slobodnih ostrvaca — partizanskih baza«. Međutim, Kardelj nije robovao nijednom načelu, pa ni vlastitom. Razvitak NOR-a nametao je potrebu za novim, adekvatnijim rješenjima u upotrebi oružanih snaga. U septembru 1942. godine Kardelj piše Titu: »Zbog izmenjene taktike neprijatelja ... nužno je potrebna koncentracija. Zbog toga smo rešili da se umesto odreda, počnu stvarati brigade, brzo pokretne«, koje će »biti u celini sposobne da prihvate bitku i da ubrzo pomognu jedna drugoj«; sa »brigadama ćemo«, nastavlja Kardelj, »sprovoditi snažne koncentrične udare na najslabijim neprijateljskim tačkama«.

Predviđajući mogućnost da krupnije jedinice — brigade napuste pojedine teritorije, Kardelj je ukazivao na neophodnost da i u najtežim situacijama na terenu ostanu mali partizanski odredi, koji će izvoditi partizanske akcije, mobilizirati ljude, politički djelovati itd.

*

U svom izlaganju pokušao sam ukazati na neke elemente doprinosa E. Kardelja koncipiranju strategije NOR-a, s namjerom da ono posluži kao podsticaj za dublje i svestranije izučavanje ovog pitanja. Završio bih konstatacijom da je Edvard Kardelj u svojoj stvaralačkoj djelatnosti u vrijeme narodnooslobodilačkog rata, kako u teorijskim zaključcima tako i u praktičnoj djelatnosti, bio uvijek rukovođen sagledavanjem strategijskih ciljeva i glavnih pravaca razvoja narodnooslobodilačkog rata, uočavajući pri tome probleme koji su se nametali novoj Jugoslaviji u njezinom nastajanju, posebno u završnoj fazi drugog svjetskog rata. Zato je, upravo, isticao potrebu postojanja jake armije koja će osloboditi zemlju vlastitim snagama i time bitno utjecati na odluke u pogledu samostalnog određivanja društvenog uređenja nove Jugoslavije i njezinog međunarodnog priznanja.

MENSUR IBRAHIMPAŠIĆ

Edvard Kardelj i marksistička teorija o vojnoj organizaciji

U do sada objavljenom, izuzetno obimnom i tematski raznovrsnom teorijskom Kardeljevom delu samo je jedan rad posvećen vojnoj organizaciji. To je članak »O nekim opasnim pojavama u partizanskim redovima«, objavljen u »Delu«, jula 1942. godine, s potpisom Krištof. Zbog toga se stiče utisak da se Kardelj nije bavio pitanjima vojske, odnosno vojne organizacije.

U stvari radi se o prividu koji, može se reći, predstavlja jednu od osobenosti Kardeljevog teorijskog i praktičnog revolucionarnog dela, a koji bismo ovako mogli definisati: u svetskoj plejadi istaknutih marksističkih teoretičara i revolucionara zaista je teško pronaći onu ličnost koja nema radova posebno posvećenih vojsci a koja je ipak značajno uticala na stvaralački razvoj marksističke teorije o vojsci kao društvenoj ustanovi i njenoj primeni u praksi — kao što je slučaj sa Edvardom Kardeljem. Da je to tačno, vidi se i iz činjenice što nema gotovo ni jednog značajnijeg dela o oružanim snagama